

Agon, arete, spor ve savaş: Antik Yunan Dönemi

Gülcan TEKİN¹

¹Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı

Derleme Makale/ Review

DOI: 10.5281/zenodo.7509727

Gönderi Tarihi/ *Received:*

Kabul Tarihi/ *Accepted:*

Online Yayın Tarihi/ *Published:*

24.12.2022

24.02.2023

20.03.2023

Özet

Agon ve arete Antik Yunan Dönemi'nin başat kavramlarıdır. Nitel araştırma yöntemlerinden geleneksel derleme deseni ile yürütülen bu çalışmada bu kavramların yine dönemin önemli pratikleri olan spor ve savaşla ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Agon ve arete 'iyi erkek, rekabet, cesaret ve savaşla' ilişkilidir ve bu özelliklerin sergilenmesi, Antik Yunan gibi savaşın bir zorunluluk olduğu toplumların tipik özelliğidir. Savaş agonun en yıkıcı biçiminde gerçekleşir. Savaşta kana ve ölüme dayanabilen, düşmana yakın durabilen ve savaşabilen cesur bir genç adamın kazanabileceği en yüksek değer aretedir. Spor, savaş eğitimi ve becerileri için vazgeçilmez bir araç olarak kabul edildiğinden askeri zafer, onur ve savaşa hazır olmaya atfedilen büyük önem, spor ve erkek sporcu içinde geçerlidir. Başarılı erkek sporcular saygın ve tanrısal ayrıcalıklara sahip vatandaşlar haline gelir. Dönemin seçkin eserlerinde spor ve savaş arasındaki ilişki ve ortak noktalar sık sık ifade edilir. Savaş ve spor; militarizm, şan, şöhret, toplumsal ayrıcalık, erkeklığın toplumsal inşası ve sürdürülmesi için önemli bir toplumsal işleve sahipken Helen etnik kimliğinin varlığının bir işaretidir.

Anahtar Kelimeler: Rekabet, Savaş, Antik Dönem.

Agon, arete, sport and war: Ancient Greece Period

Abstract

Agon and arete are the dominant concepts of the Ancient Greek Period. In this research, which is carried out with the traditional review design, which is one of the qualitative research methods, it is aimed to reveal the relationship of these concepts with sports and war which are also important practices of the period. Agon and arete are associated with 'good man', competition, courage, and war. Therefore, the display of these features is typical quality of societies like Ancient Greece where war is a necessity. In ancient Greece, warfare takes place in the most destructive form of the agon. Arete is the highest value a brave young man can earn, who can endure blood and death in battle, stay close to the enemy, and fight. The great importance attributed to military victory, honour and combat readiness applies to sports and male athletes, as sport is considered an indispensable tool for combat training and skills. Successful male athletes become respected and divinely privileged citizens. In the distinguished works of the period, the relationship and common points between sports and war are often expressed. While war and sports have an important social function for militarism, glory, social privilege, social construction and maintenance of masculinity, it is a sign of the existence of Hellenic ethnic identity.

Keywords: *Competition, War, Ancient Period.*

Sorumlu Yazar/ Corresponded Author: Gülcan TEKİN, **E-posta/ e-mail:** hankuzi@gmail.com

The Extended English Abstract is located the end of the Article.

GİRİŞ

Spor, (modern olmayan anlamda), ilk insanların hayatlarını idame ettirebilmek için doğaya ve diğer canlılara karşı zorlu rekabet esnasında sergiledikleri iptidai hareketlere (kaçma, kovalama, atlama, tırmanma vb.) ve malzemelere (taş, ok, kargı, kılıç vb.) kadar geriye giden bir olgudur (Tekin & Tekin, 2014). İnsanoğlu, spor yoluyla, kendisinin oluşturduğu engelleri aşmak ve kazanmanın mutlak doyumuna ulaşmak için rekabet eden yegâne canlıdır (DeFrantz, 1997). Elbette bir galibi ve mağlubu ortaya çıkaran tek rekabet alanı spor değildir; rekabet, yaşamın her alanında varlığını sürdürmektedir. Rekabet esnasında başarı peşinde koşan taraflar ihtilaf içine düşebilirler, çatışabilirler ve birbirlerine zarar verebilirler. Böylece, insan olmanın bazı çirkin yanları ortaya dökülebilir. Bu rekabet bazen daha geniş kitleleri içine alarak insanlığın sınırsız güç ve şiddet kullanarak diğerini mağlup etme amaçlı en eski pratiği olan savaşa evrilebilir.

Savaş, genel olarak ‘rakipleri, kendi irademizi yerine getirmeye zorlamayı amaçlayan bir şiddet eylemi’ olarak tanımlanmıştır (Von-Clausewitz, 1911:35). Ancak bu tanım özellikle spor, ticaret ve finans alanlarında hatta şiddetin ortaya çıktığı herhangi bir eylem açısından da geçerli olabileceği için çok genel ve müphem olmakla eleştirilmiştir (Kallen, 1939). Bu nedenle savaş kavramını; yükümlülükleri, hakları veya çıkarlarıyla ilgili bir anlaşmazlığı düzeltmeyen tarafların hangisinin daha güçlü olduğuna karar vermek için silahlı kuvvete başvurduğu ve dolayısıyla iradesini diğerine zorladığı siyasi bir eylem (Sorel, 1912:13) olarak ifade etmek daha uygun bir tanımlamadır. Savaşın temel nedenleri arasında gösterilen insanların kendi ihtiyaç ve arzularına hizmet etme eğilimi, rekabet, kendine güvensizlik ve muzaffer olma isteği, sporun doğasında ve ortamında kendiliğinden mevcut olan temel güdülerdir. Bunların etkisiyle insanların çatışma yaratan eylemlerde buldukları, birbirlerinden uzaklaşıp yabancılaşıırken bir “savaş hali” yani “başkalarıyla sürekli bir çatışma hali” içinde yaşadıkları ileri sürülmüştür (Hobbes, 1907:80).

Antik Yunan; felsefe, matematik, edebiyat, tıp, tiyatro, mimari sanatlar, beden kültürü, beden eğitimi ve sporda günümüzü etkileyen uygulamaları nedeniyle milat öncesi diğer medeniyetlerle karşılaştırıldığında daha çok bilinmektedir (Scanlon, 2009). Öncelikle Akdeniz havzasına odaklanan, daha çok Mısır, Antik Minoa, Etrüsk ve Sümer uygarlıklarını irdeleyen spor tarihi alanında asıl ilgi nihayetinde Antik Yunan Dönemi’ne kaymıştır (Kyle, 2007:33). Çünkü döneme ait spor tesisleri, Olimpiyat Oyunları, bedene verilen önem ve bu dönemden modern dünyaya kalan arkeolojik ve el yazması materyallerin zenginliği nedeniyle Antik

Yunan, spor tarihi bağlamında da önemli bir medeniyet olarak her zaman ilgi görmüştür (Mechikoff, 2010:64).

Agon ve arete, Antik Yunan döneminin önemli idealleridir. Agon; ölüm, başarısızlık ve toplumsal aşağılanma risklerini göze almayı gerektiren agonal yarışmalarda sergilenen fiziksel beceriler sayesinde yoğun bir rekabet ruhuyla bireysel şöhret, şan ve şeref elde ederek mükemmel olma arayışı anlamına gelir (Loy & Morford, 2019). Agon, Homer'in atıflarında ilk kez ortaya çıkmış, Antik Yunan Dönemi'nin sonuna kadar sosyal yaşamın her alanında baskın olurken etkisini spor, siyaset ve sanat alanlarında da göstermiştir (Ellsworth, 1971:1). Nietzsche'nin belirttiği gibi, Yunanlar aktif mücadele yoluyla kendilerini yetiştirmiş ve pedagojileri agonizme dayanmıştır (Siemens, 2022:60). Agon, aretenin ön koşuludur, arete ideale ulaşmanın öncülüdür (Vernant 1989, 28-29). Aristo'ya göre arete, her biri diğerini yeniden olumlayan ve tekrarlı bir şekilde ilişkili olan asalet, güzel ve iyi kavramlarının harmanlanmış halidir (Aristotle. Rhetoric. 1366a). Arete, toplum gözünde onurlu bir saygı görme amacıyla vatandaşlar tarafından bazı vesilelerle alenen ortaya konmaya çalışılmıştır (Şiljak & Selaković, 2019). Bunlar arasında spor ve savaş, agon ve areteyle bağlantıları açısından üzerinde detaylı şekilde durulmayı hak eden uygulamalardır.

Ulusal Tez Merkezi (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>) ve TRDizin (<https://trdizin.gov.tr/>) web adreslerinde 06.03.2022 tarihinde '*agon, arete, rekabet, savaş, çatışma, spor, beden eğitimi, Antik Yunan, askeri eğitim*' Türkçe anahtar kelimeleri ve bu kelimelerin kombinasyonlarıyla yapılan alanyazın taraması sonucunda, Antik Yunan Dönemi'nde agon ve arete ideallerinin spor ve savaş nasıl şekillendirdiğini, sporun savaşla ilişkisini de içerecek biçimde ele alan bilimsel bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu nedenle tasarlanan çalışmanın alana katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Çalışmada nitel yöntemlerden geleneksel derleme modeli kullanılmış, kaynak taraması sonucu ulaşılan bilgilerle agon ve arete ideallerinin Antik Yunan dünyası için anlam ve önemi, o dönemde bireyi ve toplumu nasıl etkilediği, bunların spor ve savaşla ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma, Antik Yunan Dönemi ve döneme ilişkin kaynaklardan elde edilebilen ve doğru olduğu varsayılan bulgularla sınırlıdır. Spor kavramı bu çalışmada; 'rekabet içeren yarışma sporu yanında beden eğitimi, askeri eğitimde beden eğitimi ve beden eğitiminin bir parçası olarak yapılan her türlü fiziksel egzersiz' anlamında kullanılmıştır. Çalışmada sıkça karşılaşılan bu kavramın karşılığı olarak hiçbir ifadede 'modern spor' ima edilmemiştir.

AGON VE ARETE

Agon

Antik Yunan'da her türlü rekabeti belirtmek için kullanılan agon, her türlü yarışmanın özellikle de spor oyunlarının ortak bir ifadesi olmuştur. Agon, ilk olarak yaklaşık bin yıl boyunca varlığını sürdüren spor oyunlarında ortaya çıkmıştır. Agon için en bilinen örnek MÖ 776'da başlayan Antik Olimpiyat Oyunları'dır. Finley ve Pleket (1976:21), bu oyunlarda etkinlik sayısı az olsa da yarışmalardaki heyecanın azımsanamayacağını, oyunlarda sadece birincilerin ödüllendirildiğini yani 'tek kazanan kuralı' uygulandığını, kazananın zeytin dalından taçla ödüllendirildiğini, kaybetmenin utanç verici ve içler acısı bir durum olarak kabul edildiğini ifade ederken o dönemde geçerli olan bir sözü hatırlatmıştır: *"Ya taç ya da ölüm."* Yunan olmayan uygarlıklarda birtakım yarışmalar veya oyunlar olmasına rağmen spor oyunları geliştikçe agonal ruh, Yunanların sosyal hayatının her alanına sirayet etmeye başlamıştır. Nihayetinde sadece Yunanlar agonu sosyal hayatın merkezine yerleştirmiş, bir dizi oyun kuralı oluşturmuş ve böylece agonal ruh, Yunan düşüncesi, yaşam tarzı ve siyasi sistemi üzerinde çok güçlü bir etki bırakmıştır (Burckhardt, 1999:165-166).

Aslında spor oyunları agon'un sadece bir şeklidir. Agonun temelde iki anlamı vardır: Birincisi, genel başarı ve hayatta kalma mücadelesinde Yunan yaşamına nüfuz eden gayri resmi ve doğaçlama rekabetçi mücadeleleri ve rekabetleri ifade eder. İkincisi, genellikle bir tanrı veya yerel kahraman onuruna resmi yarışmalar için insanların toplanması anlamına gelir (Finley, 1986:3). Yani, agon tüm resmi ve gayri resmi yarışmaları içerir (Daqing, 2010). Dahası agon sadece fiziksel değil entelektüel alanda da mücadele etmek için güçlü bir isteği ve onurlu bir rekabeti ifade etmeye başlamıştır. Diğer bir deyişle Yunan agonu dış-fiziksel alandan iç-zihinsel ve entelektüel alana genişlemiş, agonal ruhun içselleştirilmesi esas olarak felsefi tartışmalarda, mahkemelerde, siyasi konuşmalarda, drama yarışmalarında vb. somut şekilde görülmüştür. Agon; spor, savaş, politika ve sanat gibi alanlarda mücadele, çatışma, tartışma, çekişme (Liddell & Scott, 1996) ve en genel olarak sözlü veya fiziksel anlamda mücadele veya yarışma anlamlarında kullanılmış (Lungstrum & Sauer, 1997:27), sosyo-kültürel uygulamaları ve değerleri öne çıkarmıştır (Jürs-Munby, 2014). Bu nedenle agon, kazanma arzusu ve ihtiyacının merkezde olduğu Yunan toplumunun başlıca güdüleyici güçlerinden biri olmuştur. Golden (1998:29), *"antik uygarlıklarda hiçbir halkın Yunanlar kadar bu dürtünün egemenliği altına girmediğini; hiçbir halkın rekabete bu kadar düşkün olmadığını"* belirtmiştir.

Agon ve agonal formun Antik Yunan toplumunda başat bir unsur olması rastlantı değildir. Yunan geleneği her şeyi, şeyler arasındaki mücadele ve savaş olarak görmeye eğilimli olmuştur

(Harper, 2006:11). Yunan toplumunda rekabet, merkezi önemdedir ve oldukça doğaldır (Vernant, 1990:29). Rekabet; doğumla ölüm arasındaki yaşamsallığın itici gücüdür, oluşturucu ilkesidir ve bu çerçevede ‘bütün bir varlık’ tanımlanmış ve içselleştirilmiştir. Bu nedenle rekabet, yaşamın bir gerçeği olarak düşünülmüş, yüceltilmiş ve anormal görülmemiştir (Rich & Shipley, 2003:18).

Arete

Kavramsal olarak arete; iyi (agathos), şan (kleos), şeref (timê) ile sıkı sıkıya bağlıdır. Aristo’ya göre arete; bireye talepte bulunma, otorite kazanma ve bunu sürdürme hakkı verdiğine inanılan (Burnett, 1985:38), kent devletlerinin düşmanları üzerinde tahakküm kurması veya bir Yunan vatandaşına toplum tarafından tanınma ve ideal yaşam tarzına ulaşma fırsatı veren bir erdem olarak görülmüştür (Ross, 1952:2761).

Aretenin erken dönem agonal tezahürlerinin en iyi örneklerinden biri, Homeros’un İliad’ında güçlü, hızlı ve tanrısal (1.129; 1.140), büyük koşucu (1.224) ve Achaeans’ların en iyisi (16.279) olarak işaret edilen Akhilleus’dur. Onun İliad’ındaki aretesinin çifte gücü vardır; o yalnızca parlak ve yiğit bir savaşçı değil aynı zamanda en başından beri Troya’daki savaşta ölmeye mahkumdur ve olanca ihtişamıyla aretenin garantörüdür (1.536).

Plato, cimnastik olarak adlandırdığı dans, avcılık, spordaki rekabeti areteyi işlemek açısından çok değerli görmüştür (Plato. Republic. 3.412b). Birçok kişi cimnastiğin sadece bedene hizmet ettiğini düşünse de Plato bu fikri açıkça reddetmiş, tanrının insana verdiği iki sanat olan cimnastik ve müziğin ‘tamamen ruh uğruna’ yapıldığını, her ikisinin de ruhun canlı ve bilgelik seven kısımlarını uyumlu hale getirmek için faydalı olduğunu söylemiştir (Plato. Republic. 3.411e). Fiziksel egzersizin sadece beden sağlığı için değil aynı zamanda ruhun uyumu ve sağlığını işaret eden areteyi teşvik etmek için de gerekli (Plato. Republic. 4.444e) olduğuna inanan Plato; ruhun, insan hareketinin kaynağı olduğu bundan dolayı bedeni hareket ettirmenin ruhu eğitebileceği sonucuna varmıştır (Snell, 1982:8-22). Plato açısından arete alınıp satılabilen bir şey değildir, eğitim ve rekabet yoluyla kazanılmalıdır. Spor müsabakalarındaki performans, sağlıklı ruhların bir göstergesidir ve bunu başaranlar diğerlerine göre daha çok onurlandırılır (Plato. Republic. 7.537b).

Eğitimde felsefe ve cimnastiği birlikte kullanmak ilk olarak Plato’nun ortaya attığı bir görüş değildir. Sokrates, felsefe ve cimnastiği, zihni daha zeki ve bedeni daha kullanışlı olmaya hazırlayan paralel ve tamamlayıcı ‘ikiz sanatlar’ olarak ifade etmiştir. Sokrates, fiziksel olarak

sağlam bir bedenin ruhta erdem üretmediğini aksine ruhun aretesinin bedeni mümkün olduğunca iyileştirdiğini ileri sürmüştür (Plato. Republic. 3.403d).

Antik Yunan kültüründe rekabet sadece bir rakibi yenme arzusuyla kazanma-kaybetme yöntemi anlamına gelmemiştir. Rekabet aynı zamanda ortak mükemmellik arayışı anlamına gelir. Rakiplerden biri diğerine karşı elinden gelenin en iyisini yapmak için gerekli çabayı sarfetmediği sürece iyi bir rekabetten söz edilemez. Biri kazanıp diğeri kaybetse de meydan okuma cesareti gösteren iki rakip de kazanır (Simon, 1991:23). Böylesine bir anlayış nedeniyle mükemmel, onurlu ve üstün olma çabasıyla meydan okuyarak zafere ulaşma, her toplumda görülebilen ve açıkça kabul edilen bir davranışa dönüşmüştür. Ancak ortak bir sosyal çaba olan ve çoğu zaman en üst düzeyde tehlikeli rekabeti göze almayı gerektiren agon (Morford, 1986), erdem ve mükemmellik arayışı olan arete Yunanlar tarafından onur ve zafer elde etmek için toplum içinde bazı yollarla alenen ortaya konmaya çalışılmıştır (Šiljak & Selaković, 2019).

ANTİK YUNAN TOPLUMUNDA AGON İLE ARETENİN SPOR VE SAVAŞA YANSIMALARI

Antik Yunan erkek baskın yaşamında ‘erkek’ ve ‘erkeklik’ kavramları arasında kesin bir ayırım yapılmıştır. İlki biyolojik cinsiyete atıfta bulunurken ikincisi, erkek olmanın davranışlarla alenen ortaya konmasını gerektirmiştir (Berg, 2011). Bu nedenle erkeklik kavramı ve algısı, genellikle savaş alanında mertlik ve korkusuzluk anlamına gelen cesaretin erdemiyile ilişkilendirilmiştir (Rubarth, 2013).

Homer’in erkek modelinin izlediği davranış kuralları, Antik Yunan gibi savaşçı toplumların tipik özelliğidir. Savaşta cesaret ve beceri sergileyen bir erkeğe ‘iyi’ denir. Erkek, korkaksa veya savaşta işe yaramazsa ‘kötü’dür. İyi bir erkek tanrıları onurlandırmalı, vaatlerini yerine getirmeli, yeminlerini bozmamalı, dostlarına ve savaşçı arkadaşlarına sadık olmalıdır. Aynı şekilde, Homer’in ‘iyi erkekleri’ bir düşman köyünü ele geçirdiklerinde, çocuklar da dahil olmak üzere hayatta kalan erkekleri katletmeye, kadınlara ve kızlara tecavüz edip köleleştirmeye eğilimlidirler (Pomeroy ve ark., 2004). Savaşçı bir toplum, gelecekteki savaşçılara iyi olmayı aşılmalıdır. Truvalıların lideri Hektor, tanrılara duasında bunu dilemiştir:

"Zeus ve siz diğer tanrılar, benim oğlum olan bu çocuğun benim gibi Truvalılar arasında gözde olmasını ve Truva'yı üstün gücüyle yönetmesini nasip edin. Birisi onun bir gün savaştan döndüğünde babasından çok daha iyi bir erkek"

olduğunu söyleyebilir. Düşmanını öldürdükten sonra kanlı ganimeti, annesinin yüreğine bir mutluluk olarak geri versin.” (Homer. Iliad. VI.476-485).

Homer, agon ve areteyi iyi erkek, rekabet, cesaret ve savaşla sık sık ilişkilendirmiştir:

“Şimdi mızrak kullanmayla ünlü Odysseus yalnız kaldı ve korkunun pençesinde oldukları için Argosluların hiçbiri onunla kalmadı. Sıkıntı içinde kendi gururlu ruhuyla konuştu. Bana ne olacak? Bu kalabalığın korkusuyla kaçarsam berbat bir şey olur ama tek başıma yakalanırsam daha da kötü olur. Zeus, Yunanların geri kalanına korku saldı. Buna rağmen bunu neden kendimle tartışıyorum? Biliyorum ki korkaklar savaştan kaçar ama savaşta üstün olmak isteyen yerini sağlam tutmalı ya öldürmeli ya da ölmelidir.” (Homer. Iliad. XI.401-410).

Homer, Antik Yunan’ın öne çıkan agon ve arete idealini başka anlatımlarla da vurgulamıştır:

“Glaukos, ...Şimdi Likyalıların ön saflarına gidip savaşın hararetinde yerimizi almalıyız ki Likyalı savaşçılardan biri, ‘Bu adamlar ünsüz değil, Likya’da hüküm süren, seçkin şarap içip sürülerin en iyisini yiyen efendilerimiz. Likyalıların en önünde savaşmışları için en önemlisi, içlerindeki güçtür.’ diyebilisin. Dostum, bu çekişmeden kurtulabilsek ve sonra sonsuza dek yaşlanmadan ve ölümsüz olarak yaşayabilsek, tekrar savaş arabasında savaşmazdım ve seni şöhretin kazanıldığı savaşa zorlamazdım. Ama şimdi, bir insanın sakınamayacağı ya da kaçamayacağı ölümün binlerce kaderi bize baskı yapıyor. İlerleyelim ve düşman bizden zafer kazansın ya da biz onlardan.” (Homer. Iliad. XII.310-328).

Antik Yunan toplumunda (Atina) vatandaşlar ‘ephebe’ olarak hizmet etmiştir. Hizmetin ilk yılında onlara askeri ve yurttaşlık eğitimi verilmiş ayrıca Atina limanında nöbetçi olarak görev yapmışlardır. Kendilerine hoplit dövüşü, okçuluk, cirit ve mancınık atmayı öğrenmeleri için iki antrenör seçmelerine müsaade edilmiş, ikinci yıllarında devlet tarafından sağlanan bir hoplit kalkanı ve mızrağına sahip olmuşlardır. Ardından Atina sınırlarında garnizon görevinde bulunduktan sonra normal vatandaş grubuna yeniden katılmışlardır (Aristotle. Athenian Constitution. 42.2-5). Milattan sonra 4. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta yer alan ‘ephebe yemini’, Antik Yunan Dönemi’nden yıllar sonra bile vatandaşlık ile askerlik hizmeti arasındaki doğrudan bağlantının mükemmel bir örneği olarak grup uyumunun ve devlete askerlik yoluyla hizmet etmenin önemini göstermiştir:

"[Bana verilen] kutsal silahları asla utandırmayacağım ve yanımdaki yoldaşı asla terk etmeyeceğim, tek başıma veya birçok kişinin desteğiyle sunaklarımızı ve ocaklarımızı savunacağım. Küçülmüş değil, daha büyük ve daha güçlü bir vatani miras bırakacağım. Kim yetkili ise ona itaat edeceğim, yerleşik ve halkın uyumlu bir şekilde çıkaracağı diğer yasalara boyun eğeceğim. Biri anayasayı devirmeye çalışırsa veya ona karşı gelirse izin vermeyeceğim, tek başıma veya herkesin desteğiyle anayasayı savunacağım. Atalarımın dinini yücelteceğim. Tanrılar şahidim olsun, Agraulus, Enyalios, Ares, Zeus, Thallo, Auxo, Hegemone." (Taylor, 1918).

Antik Yunan farklı yazarların eserlerinde aynı minvalde birçok ifadeye rastlanmıştır, örneğin:

"Cesur bir adamın en önde savaşanların arasına düşmesi, anavatanı için savaşması asil bir şeydir... O halde toprağımız için savaşalım ve kendimizi esirgemededen çocuklarımız için ölelim. Gençler, omuz omuza savaşın ve utanç verici firarlara yeltenmeyin ve korkmayın. Yürekli ve cesur olun. Düşmanla savaşırken kendinizi dizginlemeyin ya da yaşın çevikliğini çaldığı kişilerden kaçmayın ve onları terk etmeyin. Saçı beyaz, sakalı ağarmış yaşlı bir adamın dövüşürken düşüp genç adamların önünde yatması, cesur ruhunu tozların içinde soluması ve kanlı cinsel organını ellerinde tutması utanç verici bir görüntüdür. Bu, hayatının baharında olan genç adam için uygundur." (Tyrtaeus, Martial Fragments. 10.21-27).

Tyrtaeus, eserinin daha sonraki bir bölümünde "savaş zamanında kana ve ölüme dayanabilen, düşmana yakın durabilen ve savaşabilen cesur bir genç adamın kazanabileceği en yüksek değer in arete olduğunu" ifade etmiştir (Tyrtaeus, Martial Fragments. 12.10-14).

Atinalı devlet adamı Pericles'in Peloponez Savaşı'nın ilk yılında kaybedilenler hakkında yaptığı konuşmanın bir bölümü benzer tespitlerle doludur:

"Bana öyle geliyor ki, bu adamların ölümü hem bir hatırlatma hem de erkekçe cesaretin nihai bir kanıtı oldu. Hataları olsa bile, vatanları için savaşma cesaretlerini tercih etmeliyiz. Çünkü elde ettikleri iyiliklerle yaptıkları kötülükleri sildiler ve ülkelerine özel bireyler olarak verebilecekleri her türlü zarardan daha çok hizmet ettiler. Zenginliklerinden yararlanma umuduyla ya da yoksulluktan kurtulup zengin olma umuduyla zayıf düşen bu adamlardan hiçbiri hesap gününü

ertelemeye çalışmadı. Düşmandan intikam almayı bunlardan daha önemli olarak gördüler. Tehlikeye girmeyi ve diğer her şeyden vazgeçerek düşmana saldırmayı çok şerefli buldular. Kendilerini kaçarak kurtarmaktansa savaşın ölümün acısını çekmenin daha iyi olduğunu düşündüler. Böylece utanç verici bir itibardan kaçtılar, fiziksel tehlikeye göğüs gerdiler ve kısa bir süre içinde korkularından uzaklaşıp ihtişamlarının doruklarına vardılar. Yani bu adamlar şehirlerine layıktır. Kalanlar kaderlerinden kaçmayı ummalı ancak düşmana karşı aynı cesur ruha bağlı kalmalıdır.” (Thucydides, 2.42.2-2.43.1).

Savaş; anlaşmazlıkları çözmek, hakları savunmak, yanlışları düzeltmek gibi bazı amaçlar açısından insanlık tarafından değerli kabul edilmiş ve bunlar kesinlikle yerine getirilmesi gereken işlevler olarak onaylanmıştır (Eagleton, 1948:19). Antik dönemde Yunanlar, monarşi ve aristokraside gerileme nedeniyle kent devletleri (polis) halinde örgütlenmiş, bu kent devletleri arasında her zaman birbirlerine üstünlüklerini kabul ettirme çabası olağan hale gelmiştir. Yunanlar için savaş; farklı devletlerin aralarındaki ilişkileri yöneten rekabetin olağan bir yansımasıdır (Vernant, 1990:29). Bu anlayışın Yunanistan'da ortaya çıkmasının ve etkili olmasının esas nedeni, Yunanların siyasi sistemleri içinde vatandaşlar arasındaki rekabeti azami eşitlik içinde teşvik etmeleri olmuştur. Yaş, zenginlik veya yetenek açısından farklılıklar olmasına rağmen çeşitli agon türleri eşit vatandaşlara yeteneklerini göstermeleri için pek çok fırsat vermiştir. Panhelenik oyunlar da bu dönemde başlamıştır. Rekabetin başat rol oynamaya başladığı, galiplerin birer ünlü haline geldiği bu zamanlar “Agonal Çağ” olarak adlandırmıştır (Burckhardt, 1999:165). Neticede, Antik dünyada gerçekten çok yaygın bir olgu olan savaş, Antik Yunan’da yaşamın temel bir gerçeği ve Yunan kent devletlerinin günlük yaşamının bir parçası haline gelmiş, barış anları ‘olağanüstü/olağandışı’ kabul edilmiş (José, 2004) ve bir seçim meselesinden ziyade zorunluluğa dönüşmüştür (Chaniotis, 2005:27). Bu dönemde savaş; “farklı devletlerin arasındaki ilişkileri yöneten rekabetin olağan bir yansıması” olarak kabul edilmiştir. Barış çoğunlukla, barış-savaş döngüsünde yeniden başlayacak çatışmalar öncesi ‘ölü zaman’ olarak değerlendirilmiştir (Vernant, 1990:29). Böylece, kazanç edinme aracı veya bir amaç için araç olarak savaşın doğallığını kabul eden hâkim bir ideoloji oluşmuştur (Aristotle. Politics. 1. 1256b. 20).

Areteyi ifade etmek için gerekli araçlardan biri olarak maddi zenginlik elde etme arzusu, Yunan savaşlarının başlıca nedeni olarak sıklıkla dile getirilirken bazı savaşlar, Yunan aristokrasinin topraklarını genişletmek, yağmalamak, fidye almak veya savaş esirlerini köleleştirmek, işgal etmek veya işgal edilmiş topraklarda vergileri yükseltmek vb. için kontrol

edilemez ve ısrarlı açgözlülüğü nedeniyle başlamıştır (Şiljak & Selaković, 2019). Bu görüşlerle çelişecek şekilde Yunanların uğruna savaştıkları toprakların küçük ve değersiz toprak parçaları olduğu ve savaşta esir alınanların fidyelerden neredeyse hiç kâr edilmediği (Godley, 1921:281) ayrıca savaşta kazanılan toprakların daha önce boşaltılmış olması sonucu yeterince yağmalama fırsatı da olmadığı ileri sürülmüştür. Dolayısıyla bu faktörlerin önemli güdüler olmadığı yönünde görüşler de mevcuttur (Krentz, 1985). Yine de güç ve maddi kaynakların, bitmeyen yerel, bölgesel veya küresel hegemonya mücadelesinde kaçınılmaz paylar olması muhtemeldir. Gerçek olan şudur ki Antik Yunanlarda savaş, agon'un en yıkıcı biçiminde gerçekleşirken Yunanlar bu savaşları, agon gibi şan ve şeref elde etmek için girişilen rekabet olarak kabul etmişler, kendilerini 'para için savaşan Doğu'dan gelen barbarlardan' her zaman farklı görmüşlerdir (Godley, 1921:25-27).

Herodot tarafından yazılan *Histories* adlı eser, Antik Yunan Dönemi'nin en önemli edebi kaynaklarından biri, tarihi ve etnografik anlatımı ile antik tarih yazımında bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Herodot bu eserinde ana tema olarak MÖ 490-78 arasında Perslerle yapılan savaşları ele almış ve sporu doğrudan konu edinmemiştir. Diğer taraftan bu eserde spor; doğu geleneklerine, toplumsal ve siyasi örgütlenme kalıplarına karşıt olarak Helen etnik kimliğinin bir işareti olarak vurgulanmıştır ve eserde; Yunan kimliği, Yunan siyaseti ve Yunan savaşı ile sporun bağlantılarına önemli atıflarda bulunulmuştur (Hall, 1989:184).

Antik Yunan Dönemi'ne ait eserlerin birçoğunda; sporda fiziksel olarak en iyi duruma ulaşmanın irilik, kuvvet ve ayakların hızlı olmasına bağlı olduğu, hızlı olanın güçlü olacağı, bacaklarını düzenli ve uzun adımlarla hareket ettirebilenlerin koşuda, rakibini kuvvetle sarıp mücadele edebilenlerin güreşte, iyi yumruk atabilenlerin boksta, güreş ve boksu iyi yapanların pankration sporunda ve tamamında iyi performans sergileyenlerin pentatlon sporunda başarılı olacakları belirtilmiştir (Aristotle. *Rhetoric*. 1.5.15). Savaşa hazırlık için bedenin tamamının antrenmanlı olması (Plato. *Laws* 8.832e, 8.833a) ancak savaşta kullanılabilecek becerilerin öğrenilmesi bakımından öncelikle güreşte iyi olunması (Plato. *Laws* 7.814d) salık verilmiştir. Plutarch (*Moralia*. 639a-640a), Lucian (*Anacharsis*. 24-34) ve Philostratus (*On Gymnastics*. 9.11.43), sporun özellikle karakterin oluşmasında ve çocukların savaşa yönelik hazırlanmasında hayati düzeyde eğitimsel işlevi olduğunu kaydetmişlerdir (Akt. Cornell, 2002:44).

Xenophon'un *Memorabilia* adlı eserinde Sokrates'in, arkadaşlarından birini genç olmasına rağmen fiziksel durumunun kötü olduğu ve bu durumunun sosyal yaşamını olumsuz

etkileyeceğini vurguladığı ve onu uyarmaya çalıştığı aşağıdaki diyalog, agon ve aretenin sosyal yaşam, spor ve savaşla ilişkisini açıklamaya yönelik güzel bir örnek oluşturmuştur:

Socrates: “Epigenes, fiziksel egzersize ihtiyacın varmış gibi görünüyorsun.”

Epigenes: “Ben sporcu değilim, sıradan bir vatandaşım, Sokrates.”

Sokrates: “Olimpiya’da yarışanlar kadar egzersize ihtiyacın var yoksa Atinalıların bir gün düşmanlarıyla gireceği ölüm kalım mücadelesini önemsiz mi görüyorsun? Ayrıca, birçok erkek savaşta can veriyor ya da kötü fiziksel kondisyonları nedeniyle utanç verici bir şekilde kurtarılıyor. Birçoğu diri diri yakalanıyor ve tam da bu nedenle hayatlarının geri kalanını çetin bir kölelik içinde ya da sahip olduklarından fazlasını fidye olarak ödedikleri en sefil darboğaza düşerek sefalet içinde geçiriyorlar. Birçoğu, fiziksel zayıflıkları nedeniyle korkak olarak kabul edildiklerinden kötü bir ün kazanıyorlar. Bu tür adamların kötü fiziksel kondisyonlarının dezavantajlarını küçümsüyor musun ve bu koşullara kolayca katlanabileceğini mi düşünüyorsun?... Fiziksel uygunluğun sonuçları, uygun olmamanın tam tersidir. Zinde olan sağlıklı ve güçlüdür. Sonuç olarak birçoğu savaş alanında münasip bir şekilde kendilerini savaşın tüm tehlikelerinden kurtarır, (asker) arkadaşlarına yardım eder, memleketine iyilik yapar ve bu sebeple minnettarlık kazanır; büyük bir şan ve şeref elde eder. Bundan dolayı artık daha keyifli ve daha iyi bir hayat yaşarlar ve çocuklarına geçimlerini sağlamak için daha iyi servet bırakırlar.” (Xenophon, Memorabilia. 3.12.1-4).

Yunan kent devletleri arasında çocuk yaştan itibaren kadın ve erkeklerin yetiştirilmesinde beden eğitimine ağırlık veren ve beden eğitimini askeri eğitimin önemli bir parçası olarak gören Sparta’ya yapılan bir atıfta; beden eğitimi, askeri eğitim ve devlet adamı yetiştirirken dengenin sağlanmasına, agon ve aretenin unutulmamasına dikkat çekilmiştir:

“Spartalıların ağır egzersizlerle verdikleri eğitim sonucunda (bir zamanlar) diğer halkları geride bıraktıklarını ama şimdi hem jimnastikte hem de askeri yarışmalarda onların gerisinde kaldıklarını biliyoruz. Çünkü onlar, genç erkeklerini bu şekilde çalıştırdıkları için değil, diğer halkların bu eğitimi vermemelerinden dolayı üstün oluyorlardı. Sonuç olarak, hayvani gaddarlık değil, saygınlık (onur) ilk rolü oynamalıdır çünkü asil bir tehlikeyi göze alacak olan bir kurt ya da diğer bir vahşi hayvandan ziyade “iyi bir erkek”tir. Ancak erkeklerin bu zorlu egzersizleri çok fazla yapmalarına izin verenler gerçekte onların devlet

adamlığının diğer yönlerinde eğitimsiz bırakıyorlar.” (Aristotle. Politics. 8. 1338.b. 24-29).

Bu pasaja göre, erkek vatandaşların bedenlen ve askeri olarak eğitilmesi önemlidir ancak bu eğitimlerin abartılı olmaması, erkeklerin iyi bir devlet adamı olarak yetiştirilmesine engel teşkil etmemesi ve ortaya konan rekabetin iyi erkeğin erdemini taşıması gerektiği de belirtilmiştir. Aristo'nun üstteki alıntıda öne çıkardığı düşünceler, Platon'un Euthydemus adlı eserinde Crito ve Socrates arasında geçen diyalog ile desteklenmiştir:

“Crito: Dün Lyceum'da konuştuğun kişi kimdi, Sokrates? Etrafınızda öyle bir kalabalık vardı ki, dinleme umuduyla yukarı çıktığımda hiçbir şeyi net olarak duyamıyordum, başımı çevirdiğimde tanımadığım birisiyle konuştuğunu gördüm, o kimdi?”

Sokrates: Hangisini soruyorsun, Crito? Bir değil iki kişiydiler.

Criton: Yanında ama sağında oturan adam (Plato. Euthydemus. 271a). Aranızda Axiochus'un oğlu vardı ve o bana çok büyümüş gibi geldi, bu yüzden oldukça cılız olan Critobulus'umla hemen hemen aynı yaşta görünüyordu, oysa bu çocuk gayet güzel ve asil bir havası var.

Sokrates: Bahsettiğin kişi Euthydemus, Crito ve solumda oturan da kardeşi Dionysodorus. O da tartışmalarımıza katılıyor.

Crito: Hiçbirini tanımıyorum, Sokrates. Biraz daha bilgi ver (Plato. Euthydemus. 271b). Sanırım, bizim sofistlerimizden, nereden geliyorlar ve hangi bilime inanıyorlar?”

Sokrates: ... Mesleklerine gelince, bu harika bir meslek, Crito. Bu iki adam kesinlikle her şeyi biliyorlar: Daha önce 'çok yönlü sporcuların' ne olduğunu bilmiyordum. Acamania'nın sadece vücutlarıyla savaşabilen ünlü iki kardeşi gibi sporcuların tarzında değiller (Plato. Euthydemus. 271c), bu ikisi, her şeyden önce (silahsız olarak) vücutlarıyla tüm rakiplerine karşı üstünler ve zırhla savaşma konusunda da uzmanlar (Plato. Euthydemus. 271d). Bu becerilerini bir ücret karşılığında bir başkasına aktarabilir. Ayrıca, bunlar mahkeme duruşmalarında savunma ve başkalarına nasıl konuşulacağını öğretmek için de en yetkin kişilerdir. Eskiden sadece sporcu idiler ama şimdi çok yönlü sporcular olarak yeteneklerine kelimeleri silah olarak kullanmak ve herhangi bir argümanı kolayca çürütmek için

edindikleri böyle becerilerle kendilerine son rötuşları yaptılar. Öyle ki kimse onlara bir an için karşı koymaya cesaret edemiyor (Plato. Euthydemus. 272b). Ben de kendimi bu iki beyefendinin ellerine bırakmaya karar verdim çünkü bir başkasını aynı şekilde akıllı hale getirmenin biraz zaman alacağını söylüyorlar.

Crito: Ne, Sokrates! Hayatında, şimdi bunun için çok yaşlı olabileceğinden korkmuyor musun?

Sokrates: Hiç de değil, Kriton. Aksine yeterli kanıtım ve güvencem var. Bu iki kişi, sahip olmayı arzu ettiğim bu tartışma bilimini üstlendikleri sırada yaşlı adamlardan biraz daha gençtiler.” (Plato. Euthydemus. 272b).

Sokrates yukarıdaki pasajda, sporda çok usta iki kardeş sporcunun geç yaşlarında kendisinin tartışma biliminde sahip olduğu ustalığa ulaşabildiklerinden, buradan hareketle ve eleştirilere kulak asmadan kendisinin de geç yaşına rağmen sporda ustalaşmaya karar verdiğini ifade etmiştir. Sokrates aslında burada tam olarak agon ve arete idealinin hem spor hem de sosyal yaşamda birlikte uygulanabileceğini ve böylelikle mükemmeliyete ulaşılabilirliğini belirtmiştir.

Antik Yunan toplumunda savaş alanında muzaffer ve onurlu olma çok önemsenmiş, savaş için her an hazır olma gereği daima vurgulanmıştır (Homer. Iliad. 22.507-508). Toplumunun spor ve sporcu için de benzer düşünce ve tutumlara sahip olması nedeniyle spor ortamı; zafer, ün ve statü elde etme çabasında olanların gösteriş merkezi haline gelmiştir (Christesen, 2007:62). Toplum nezdinde muzaffer sporcuların tanrılara özgü ayrıcalıklar elde ettiğine inanılmış, mistik güçleri olduğu düşünülmüş, spor müsabakalarında hayatını kaybedenlerden bazılarının kahraman kültleriyle saygı sunulmuştur (Kyle, 2013: 24).

Agonal çağ içinde ilk Olimpiyat Oyunları, yeni bir gelenek yaratmıştır. Bu oyunlarda birçok spor etkinliğine yer verilmesi, siyasi kısıtlamalar görülmemesi, Oyunların yapıldığı Elis Kenti ve oyunların gerçekleştirildiği Olimpiya, Yunanistan’ın her yerinden çok sayıda ziyaretçi ve sporcunun buluşma noktası haline gelmiş, spor yarışmalarının yanı sıra müzik, şiir ve koro yarışmaları rekabeti iyice artırmıştır. Panhelenik agon, bir yandan Makedonya ve Roma dönemine kadar oyunlarda yer almalarına nitelik açısından yeterli görülmedikleri için izin verilmeyen Yunan olmayanlar ile Yunanlar (Crowther, 2009) arasında kesin bir sınır işlevini yerine getirirken diğer taraftan kent devletlerinden teşekkül eden, merkezi hükümetin olmadığı Yunanistan’da (Pomeroy ve ark., 2004) sağladığı zengin rekabet ortamıyla kent devletlerini bir

araya getiren tek bağı oluşturarak Yunanlara ilk kez ulusal bir kimlik kazandırmıştır (Daqing, 2010).

Antik Yunan'da savaş uygulamaları elbette modern zamanlardan çok farklıdır; teknoloji eksikliği nedeniyle fiziksel uygunluk antik dönem savaşında çok önemsenmiştir. Araştırmacıların sporun özellikle Antik Yunan'da ortaya çıkışını ve hızlı gelişimini çoğu zaman askeri eğitimle ilişkilendirmeleri bu nedenle şaşırtıcı değildir (Golden, 1998:23-28). Antik Yunan'da yarışma veya savaş esnasında esas beklenti, rakibe veya düşmana karşı gerçek mücadele ve zorlu rekabet olmuştur. Bu tür bir yaklaşım sadece ordular için değil bireyler için de geçerli hale gelmiştir (Godley, 1921: 231, 409, 543). Geleceğin savaşçıları çok erken yaşlardan itibaren fiziksel egzersiz, spor ve yarışmalar yoluyla yetiştirilmiştir (Papapostolou ve ark., 2010). Hatta savaşın en iyi ve önde gelen savaşçıları resmi bir seçimle belirlenmiştir. Örneğin Sparta'da askeri kariyerde yükselmek için spor başarılarına dikkat edilirken krala muhafızlık yapma ve onun yanında savaşma onuru yalnızca bazı spor yarışmalarını kazandıktan sonra zafere ulaşan 300 kişilik en iyi savaşçılara verilmiştir (Godley, 1921: 127).

Günümüzün spor ortamında agonal davranış, üstün bir yarışma ve oyun biçimine ulaşır. Savaşta kural, tamamen zaferin bir sonucu olarak ortaya çıkarken sporda zafer, kuralın bir sonucu olarak vardır (Fischer, 2002). Savaşta agon, yalnızca rakibi yenme hedefiyle değil aynı zamanda rakibi öldürme hedefine kilitlenir. Oysa sporda agon, ölüm riskini ortadan kaldırırken zaferin değerini yaşamın değerinden daha yüksek bir düzeyde hissettirir (Jirásek & Hurych, 2012). Antik Yunan'da da rekabet ister spor isterse savaş biçiminde olsun, mükemmelliği ölçmek ve değerlendirmek için en uygun araçlardan biri olmuştur (Godley, 1921:281). Fitzsimmons'un (2009:22) günümüz sporuna ilişkin ifadeleri Antik Yunan spor rekabetini de çok çarpıcı bir şekilde yansıtmıştır:

“Sporcular rakiplerini başarının önündeki engeller olarak gördüklerinde savaş koşullarının yarışmaya (spor) nüfuz etmesi için ‘sahne’ hazır hale gelir. İnsanoğlu ne pahasına olursa olsun galip gelecekse onları rekabetin hararetinde zapt etmek mümkün değildir ve sınırlamalar (kurallar) işlevsizleşir. Zafer sadece galip gelenindir, bu nedenle rakip mümkün olan her şekilde mağlup edilmelidir.”

Bu düşüncenin baskınlığı günümüzde de devam etmektedir. Spor, erkekçe uğraşlarda eğitim sağlayan bir kurum haline gelmiş, sporcular modern spor kültüründe ‘sembolik savaşçılar’ veya ‘eğitimdeki savaşçılar’ olarak idealize edilmiştir (Burstyn, 1999:43). Uluslararası spor ve Olimpiyatları işaret ederek bu yarışmaların fair-play (adil oyun) ile hiçbir

İlgisi olmadığını ileri süren Orwell, (1945) ilaveten bu ortamların tıpkı savaşta olduğu gibi nefret, kıskançlık, övünme, kuralları hiçe sayma ve şiddete tanık olmanın sadistçe zevkiyle bezendiğini belirtmiştir. Orwell'e göre spor, 'kurşuna dizilmeden savaş' anlamına gelir ve 'uluslararası düzeyde spor açıkça savaş taklit eder.' Diğer taraftan Elias (1986:165), 'sporun insanlara fiziksel çaba ve beceri içeren bir mücadelenin özgürleştirici heyecanını sunarken onların ciddi şekilde yaralanma olasılığını en aza indirdiğini' özetle, sporun, savaşın daha kansız bir simülasyonu olduğunu dile getirmiştir. Antik Yunan sporunda ve savaş uygulamalarında hem Orwell'in hem de Elias'ın iddialarının tezahürlerini görmek mümkündür.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Antik Yunan'da savaş bir seçim meselesinden öte zorunluluk haline gelmiş, beden eğitimi ve spor savaş eğitimi ve becerileri için vazgeçilmez bir araç olarak kabul edilmiştir. Bu toplumda agon ve arete ideallerine ulaşmanın yolu, spor ve savaş ortamında cesaretle hareketle zorlu ve ölümcül rekabetten kaçınmadan iyi erkek olmaktan geçmiştir. Antik Yunan'da savaş, şan ve şeref elde etmek için girişilen rekabet agon olarak isimlendirilmiş, savaşlarda agon'un en yıkıcı biçimi sergilenmiştir. Arete, savaşta kana ve ölüme dayanabilen, düşmana yakın durabilen ve savaşabilen cesur erkeklerin kazanabileceği en yüksek değer olarak görülmüştür. Antik Yunan'da askeri zafer, onur ve savaşa hazır olmaya verilen büyük önem, spor ve erkek sporcu içinde geçerli olmuştur. Başarılı erkek sporcular saygın ve tanrısal ayrıcalıklara sahip vatandaşlar; spor yarışmaları zafer, şan, statü elde etme vesilesi; militarizm ve dikkat çekici gösteriş aracı haline gelmiştir. Agon, arete, spor ve savaş arasındaki ilişki ve ortak noktalar döneme ait eserlerin de ana temalarından biri haline gelirken savaş ve spor, erkekliğin toplumsal inşası ve sürdürülmesi için sahip olduğu toplumsal işlev yanında agon ve arete ideallerine atfen kendilerini para için savaşan doğulu barbarlardan ayrı tutan Yunanların, Helen etnik kimliğinin bir işareti olmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

INTRODUCTION

Sport is a phenomenon that goes back to the primitive movements and materials that the first humans exhibited during tough competition against nature and other living things to survive (Tekin & Tekin, 2014). With these sports-like, human beings have been the only creatures competing to overcome the obstacles they have created and to reach the absolute satisfaction of winning (DeFrantz, 1997). Sport is not the only arena of competition that reveals a winner and a loser. Success-seeking parties may enter conflict with their rivals and harm each other. This rivalry can sometimes evolve into war, which is the oldest practice of humanity to defeat the other by using unlimited power and violence, by involving

larger masses. It is claimed that competition, lack of self-confidence and victory, which are the reasons for people's conflict, are the elements that exist spontaneously in the nature and environment of sports (Hobbes, 1907:80).

The Ancient Greek Period is more known when compared to other pre-BC civilizations due to its applications in philosophy, mathematics, literature, medicine, theatre, architectural arts, physical culture, physical education, and sports that affect our day (Scanlon, 2009). Agon and arete are effective concepts of the Ancient Greek period. Agon means the pursuit of excellence by achieving individual fame, glory, and honour with an intense competitive spirit in agonal competitions, which requires taking the risks of death, failure, and social humiliation (Loy & Morford, 2019). Arete is implied by the terms of nobility, beautiful and good. These three are repetitively related, each reaffirming the other (Aristotle. Rh. 1366a). Thus, agon and arete became an inseparable whole (Vernant 1989, 28–29). Arete, the product of this unity, was tried to be publicly revealed in some ways to gain honour and victory in Ancient Greece (Šiljak & Selaković, 2019). Two of these ways are sport and war.

This study aimed to answer these research questions: What is the meaning and importance of the concepts of agon and arete for the Ancient Greek world? What are the individual and social effects of these concepts at that time? iii. Can these effects be associated with sports and war phenomena?

METHODS

The traditional review model, one of the qualitative methods, was used in the study. The study is limited to the findings that can be obtained from the Ancient Greek Period and the sources related to the period and are assumed to be correct. The concept of sport in this study is used in the sense of 'physical education, competitive sports, physical education in military education and any physical exercise performed as a part of physical education'. No expression of 'modern sport' is implied as a counterpart to this concept.

RESULTS

The Greeks placed agon in the centre of social life, created a set of game rules, and thus the agonal spirit had a very strong influence on Greek thought, lifestyle, and political system (Burckhardt, 1999:165-166). For this reason, the agon became one of the main motivating forces of Greek society, where the desire and need to win was at the centre. Golden (1998:29) states that "no people in ancient civilizations were dominated by this impulse as much as the Greeks, and no people were so fond of competition." It is no coincidence that the agon and agonal form were a dominant element in Ancient Greek society. Greek tradition tended to see everything as war and struggle between things (Harper, 2006:11).

Conceptually, arete is closely related to good, glory, honour. According to Aristotle, arete is believed to give the individual the right to demand, gain and maintain authority the domination of the

city-states over their enemies (Burnett, 1985:38), or it was seen as a virtue that gives opportunity the recognition of a Greek citizen by the society and reaching the ideal lifestyle (Ross, 1952:2761). One of the best examples of early agonal manifestations of Arete is Achilles, who is noted in Homer's Iliad as powerful, fast, and godlike (1.129; 1.140), great runner (1.224), and the best of the Achaeans (16.279).

War, which was a very common phenomenon in the ancient world, became a fundamental fact of life in Ancient Greece and a part of the daily life of Greek city-states, and moments of peace were considered 'extraordinary/unusual' (José, 2004). It is possible to come across expressions that associate agon and arete with sports, war, to be ready for war, and social life frequently in the works of the period: Homer (Iliad. VI.476-485; Iliad. XI.401-410), Aristo (Const. Ath. 42.2-5), Taylor, (1918), Tyrtaeus (Martial Fragments.1999: 12.10-14), Aristo (Pol. 8. 1338.b: 24-29), Xenophon (Memorabilia. 3.12.1-4), Plato (Euthydemus. 271d), Aristo (Rh. 1.5.15), Plato (Laws. 8.832e, 8.833a), Plutarch (Moralia. 639a-640a), Lucian (Anacharsis. 24-34).

CONCLUSION

Agon and arete are associated with 'good man', competition, courage, and war. Therefore, the display of 'good masculinity' is typical of societies like Ancient Greece where war is a necessity rather than a matter of choice. In ancient Greece, warfare takes place in the most destructive form of the agon, which is considered competition for glory, and Greeks have always viewed themselves as different from 'barbarians from the East fighting for money.' Arete is the highest value a brave young man can earn, who can endure blood and death in battle, stay close to the enemy, and fight. The great importance attributed to military victory, honour and combat readiness in ancient Greece applies to sports and male athletes. Male athletes become respected and divinely privileged citizens. Sports competitions are an occasion for victory, glory, status; militarism, eroticism, attention-grabbing means of showing off. The relationship and common points between sports and war are frequently expressed in the works of the distinguished thinkers of the period. While war and sports have an important social function for the social construction of masculinity and the consolidation and maintenance of male dominance, it is a sign of Hellenic ethnic identity.

KAYNAKLAR

- Aristotle. (1926). *Rhetoric*. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 22, translated by J. H. Freese. Cambridge and London: Harvard University Press, William Heinemann Ltd. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0060>.
- Aristotle. (1944). *Politics*. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 21, translated by H. Rackham. Cambridge and London: Harvard University Press, William Heinemann Ltd. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0058>.
- Aristotle. (1952). *Athenian constitution*. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 20, translated by H. Rackham. Cambridge and London: Harvard University Press, William Heinemann Ltd. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0046%3Achapter%3D1%3Asection%3D1>.
- Berg, H. (2011). Masculinities in early Hellenistic Athens. In John H. Arnold & S. Brady (Eds), *What is masculinity? Historical dynamics from antiquity to the contemporary world* (97-113). London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230307254_6.
- Burckhardt, J. (1999). *The Greeks and Greek civilization*. O. Murray (ed), translated by S. Stern. New York: Macmillan.
- Burnett, A.P. (1985). *The art of Bacchylides*. Martin Classical Lectures 29. Cambridge: Harvard University Press.
- Burstyn, V. (1999). *The rites of men: Manhood, politics and the culture of sport*. Toronto: University of Toronto Press. <https://doi.org/10.3138/9781442682214>.
- Chanotis, A. (2005). *War in the Hellenistic world: A social and cultural history*. Malden, MA, and Oxford: Blackwell. <http://www.jstor.org/stable/3873712>.
- Christesen, P. (2007). The transformation of athletics in sixth-century Greece. In G.P. Schaus & S. R. Wenn (Eds), *Onward to the Olympics: Historical perspectives on the Olympic Games* (59-68). Waterloo: Wilfrid Laurier University Press. file:///C:/Users/a%C4%B1cu/Downloads/The_Transformation_of_Athletics_in_Sixth.pdf.
- Crowther, N.B. (2009). Greek Sports and Social Status. *Mouseion: Journal of the Classical Association of Canada* 9(1), 101-103. doi:10.1353/mou.2010.0013.
- Cornell, T.J. (2002). On war and games in the ancient world. *The global nexus engaged: Past, present, future interdisciplinary Olympic studies: Sixth international symposium for Olympic research*, (37-72). <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=a3a2889d94a75672b9ce46f48cee0bf36a61a915>.
- Daqing, W. (2010). On the Ancient Greek *αἶων*. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(5), 6805-6812. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.05.031>.
- DeFrantz, A.L. (1997). The changing role of women in the Olympic Games. *Olympic Review*, 26(15), 18-21. <https://www.olympic.org/publications/olympic-review>.
- Eagleton, C. (1948). *International government*. New York: Ronald Press. <https://doi.org/10.1177/000271624825800>.
- Elias, N. (1986). An essay on sport and violence. In N. Elias & E. Dunning (eds), *Quest for Excitement: Sport and leisure in the civilizing process* (150-174). Oxford: Basil Blackwell.

- Ellsworth, J.D. (1971). *Agon: Studies in the use of a word*. ProQuest Dissertations & Theses Global. (302569432). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/agon-studies-use-word/docview/302569432/se-2>.
- Finley, M.I. (1986). *Ancient history, evidence, and models*. New York: Viking Penguin Inc.
- Finley, M.I., & Pleket, H. W. (1976). *The Olympic Games: The first thousand years*. London: Chatto and Windus.
- Fischer, N. (2002). Competitive sport's imitation of war: Imaging the completeness of virtue. *Journal of Philosophy of Sport*, 29(1), 16–37. <https://doi.org/10.1080/00948705.2002.9714620>.
- Fitzsimmons, L. (2009, August 29). Cloud: My goal is to destroy my opponent by any means necessary. *Miami Herald*, p.8. <http://www.miamiherald.com>.
- Godley, A.D. (1921). *Herodotus*. London: W. Heinemann Ltd. <https://ia802606.us.archive.org/12/items/herodotuswitheng02herouoft/herodotuswitheng02herouoft.pdf>.
- Golden, M. (1998). *Sport and society in Ancient Greece*. Cambridge: Cambridge University Press. https://archive.org/details/sportsocietyinan0000gold_l2a2/page/n3/mode/2up.
- Hall, E. (1989). *Inventing the barbarian: Greek self-definition through tragedy*. Oxford: Oxford University Press. [file:///C:/Users/a%C4%B1cu/Downloads/inventing-the-barbarian.pdf%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/a%C4%B1cu/Downloads/inventing-the-barbarian.pdf%20(1).pdf).
- Harper J. (2006). *Agon*. P. LaRose (ed). North Carolina: Lulu Publishing.
- Hobbes, T. (1907). *Leviathan: Or, the matter, form, and power of a commonwealth, ecclesiastical and civil*. London: Routledge and Sons Ltd. <https://ia902705.us.archive.org/11/items/leviathanormatt02hobbgoog/leviathanormatt02hobbgoog.pdf>.
- Homer. (1924). *The Iliad*. Translated by A.T. Murray. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0134%3Abook%3D6%3Acard%3D466>.
- Jirásek, I., & Hurych, E. (2012). Pain and suffering in sport. *Human Movement*, 13(2), 185-189. file:///C:/Users/a%C4%B1cu/Downloads/2012Painandsuffering_Humanmovement.pdf.
- José, V.T (2004). Warfare, History and Literature in the Archaic and Classical Periods: The Development of Greek Military Treatises. *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, 53(2), 129-146. http://resolver.scholarsportal.info/resolve/00182311/v53i0002/129_whatitdogmt.xml.
- Jürs-Munby, K. (2014). Agon, conflict and dissent: Elfriede Jelinek's ein sportstück and its stagings by Einar Schleef and just a must Theatre. *Austrian Studies*, 22, 9-25. https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/72859/2/Juers_Munby_Agon_Conflict_and_Dissent_FINAL_CLEAN.pdf.
- Kallen, H. (1939). Of war and peace. *Social Research*, 6(3), 361-391. <https://www.jstor.org/stable/40981682>.
- Krentz, P. (1985). Casualties in hoplite battles. *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, 26(1), 13-20. <https://grbs.library.duke.edu/article/viewFile/5321/5325>.
- Kyle, D.G. (2007). *Sport and spectacle in the Ancient World*. Malden, MA: Blackwell Publishing. <https://books.google.nr/books?id=LOiNBQAAQBAJ&printsec=copyright#v=onepage&q&f=false>.
- Kyle, D.G. (2013). Greek athletic competitions: The Ancient Olympics and more. In P. Christesen, Donald G. Kyle (eds). *A Companion to Sport and Spectacle in Greek and Roman Antiquity*. (21-36). Malden, MA, Oxford: Chichester. file:///C:/Users/a%C4%B1cu/Downloads/A_Companion_to_Sport_and_Spectacle_in_Gr.pdf.

- Liddell, H., & Scott, R. (1940). *A Greek-English Lexicon*. (Revised and augmented throughout by H. Stuart Jones with the assistance of R. McKenzie. Oxford: Clarendon Press. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=lo/gos>.
- Loy, J.W., & Morford, W.R. (2019). The Agon Motif: Redux. A Study of the Contest Element in Sport. *Physical Culture and Sport*, 82(1), 10-45. <https://doi.org/10.2478/pcssr-2019-0010>.
- Lungstrum, J., & Sauer, E. (1997). Creative agonistics: An introduction: in Agonistics. Janet Lungstrum and Elizabeth Sauer (eds), *Agonistics: Arenas of creative contests* (1-32). <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/09/Agonistics-Arenas-of-Creative-Contest-Edited-by-Janet-Lungstrum-and-Elizabeth-Sauer.pdf>.
- Mechikoff, R. (2010). *A history and philosophy of sport and physical education: from ancient civilizations to the modern world (5th ed)*. New York: McGraw-Hill.
- Morford, R.W. (1986). Olympism: Tattered remnant of a Victorian fancy. *International Journal of Physical Education*, 23(2), 10-14.
- Orwell, G. (1945, December 14). The sporting spirit. *Tribune*, p. 10.
- Papapostolou, M., Konstantinakos, P., Mountakis, C., & Georgiadis, K. (2010). Rites of passage and their role in the socialization of the Spartan youth. *Sport Management International Journal*, 6(1), 43-52. doi: <http://dx.doi.org/10.4127/ch.2010.0044>.
- Plato. (1967). *Euthydemus*. Plato in Twelve Volumes, Vol. 3. Translated by W.R.M. Lamb. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Plat.+Euthyd&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0178>.
- Plato. (1967 & 1968). *Laws*. Plato in Twelve Volumes, Vols. 10 & 11. Translated by G. Bury. Cambridge and London: Harvard University Press, William Heinemann Ltd. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Plat.+Laws&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0166>.
- Plato. (1969). *Republic*. Plato in Twelve Volumes, Vols. 5 & 6. Translated by P. Shorey. Cambridge and London: Harvard University Press, William Heinemann Ltd. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0168>.
- Pomeroy, S.B., Burstein, S.M., Donlan, W., & Roberts, J.T. (2004). *A brief history of Ancient Greece: politics, society, and culture*. New York and Oxford: Oxford University Press. http://elibrary.bsu.edu.az/files/books_163/N_38.pdf.
- Rich, J., & Shipley, G. (Eds.). (2003). *War and society in the Greek world*. London: Routledge.
- Ross, W.D. (1952). *The Works of Aristotle*. Chicago: Encyclopædia Britannica. <https://archive.org/details/theworksofariotle02aris/page/n13/mode/2up>.
- Rubarth, S. (2013). *Competing constructions of masculinity in Ancient Greece*. Atiner conference paper series No: MDT2013-0392. <http://www.atiner.gr/papers/MDT2013-0392.pdf>.
- Scanlon, T.F. (2009). Contesting Ancient Mediterranean sport. *The International Journal of the History of Sport*, 26(2), 149-160. <https://doi.org/10.1080/09523360802655909>.
- Siemens, H. (2022). Nietzsche's agon and the transvaluation of Humanism. In Nietzsche Online. Berlin, Boston: De Gruyter. https://www.degruyter.com/database/NIETZSCHE/entry/NO_W072228MTNFB074V007/html.

- Šiljak V., & Selaković V. (2019). Syncretism of agon, athleticism and war in Ancient Greece. *Physical Education and Sport through the Centuries*, 1(2), 90-99. <http://www.fiep-serbia.net/docs/vol-1-i-2/en/paper-8.pdf>.
- Simon, R.L. (1991). *Fair play: Sports, values, and society*. Boulder, CO: Westview.
- Snell, B. (1982). *The Discovery of the mind in Greek philosophy and literature*. New York: Courier Dover Publications.
- Sorel, G. (1912). *Reflections on violence*. Paris: Rivière.
- Taylor J.W. (1918). The Athenian ephebic oath. *Classical Journal*, 13(7), 495-501. https://www.jstor.org/stable/3287904#metadata_info_tab_contents.
- Tekin, A., & Tekin, G. (2014). Antik Yunan Dönemi: Spor ve Antik Olimpiyat Oyunları. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7(18), 121-140. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh480>.
- Thucydides. (1910). *The Peloponnesian War*. Translated by R. Crawley. London: J.M. Dent-sons, Ltd.; New York, E.P. Dutton-co. <https://antilogicalism.com/wp-content/uploads/2017/07/history-pelo-war.pdf>.
- Tyrtaeus. (1999). *Martial fragments*. Loeb Classical Library. Doi: 10.4159/DLCL.tyrtaeus-fragments.1999.
- Vernant, J.P. (1989). Dim body, dazzling body. In M. Feher, R. Naddaff, N. Tazi (eds), *Fragments for a History of the Human Body*. 18-47. <file:///C:/Users/a%C4%B1cu/Downloads/CH001957F870E130BB75BC1257952004D89AD.pdf>.
- Vernant, J.P. (1990). *Myth and Society in Ancient Greece*. New York: Zone Books. <https://philarchive.org/archive/TIEOON>.
- Von-Clausewitz, K. (1911). *Vom Kriege*. Ferdinand Dümmler, Berlin. (English ed.: *On War*). London: K. Paul Trench, Trubner and Co. Ltd. <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/browse?type=lcsbck&key=Escalation%20%28Military%20science%29&c=x>.
- Wilson, N. (2009). *Encyclopedia of Ancient Greece*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203958766>.
- Xenophon. (1923). *Memorabilia*. Xenophon in Seven Volumes, 4. E. C. Marchant. Harvard University Press, Cambridge, MA; William Heinemann, Ltd., London. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0208>.

KATKI ORANI CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR CONTRIBUTORS
Fikir ve Kavramsal Örgü <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Gülcan TEKİN
Tasarım <i>Design</i>	Yöntem ve araştırma desenini tasarlamak <i>To design the method and research design.</i>	Gülcan TEKİN
Literatür Tarama <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak <i>Review the literature required for the study</i>	Gülcan TEKİN
Veri Toplama ve İşleme <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlemek ve raporlaştırmak <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Gülcan TEKİN
Tartışma ve Yorum <i>Discussion and Commentary</i>	Elde edilen bulguların değerlendirilmesi <i>Evaluation of the obtained finding</i>	Gülcan TEKİN
Destek ve Teşekkür Beyanı/ Statement of Support and Acknowledgment		
Bu çalışmanın yazım sürecinde herhangi bir şekilde katkı ve/veya destek alınmamıştır. <i>No contribution and/or support was received during the writing process of this study.</i>		
Çatışma Beyanı/ Statement of Conflict		
Araştırmacıların araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur. <i>Researchers do not have any personal or financial conflicts of interest with other people and institutions related to the research.</i>		
Etik Kurul Beyanı/ Statement of Ethics Committee		
Bu araştırma nitel yöntemle (geleneksel derleme) yapıldığı için Etik Kurul gereksinimi bulunmamaktadır. <i>Since this research was conducted with a qualitative method (traditional review), there is no need for an Ethics Committee.</i>		

Bu eser [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) ile lisanslanmıştır.